

# Η διοικητική οργάνωση του Αγίου Όρους

[/ Πεμπτούσια](#)

image not found or type unknown



Κατά τη βυζαντινή περίοδο του Αγίου Όρους (883 - 1430), η αυτοδιοίκηση του ασκούσαν -όπως άλλωστε και σήμερα- από κεντρικά και περιφερειακά όργανα: στα περιφερειακά ανήκαν οι ηγούμενοι των πολυάριθμων τότε μονών και ποικίλων άλλων μικρότερων μοναστικών ιδρυμάτων, ενώ δύο ήταν τα σημαντικότερα κεντρικά διοικητικά όργανα: ένα μονοπρόσωπο, ο Πρώτος, και ένα συλλογικό, η Σύναξη των Γερόντων ή Ηγουμένων, στην οποία συμμετείχαν οι προϊστάμενοι των μοναστικών καθιδρυμάτων του Αθωνα. Τα όργανα αυτά συνεδρίαζαν στις Καρυές τρεις φορές το έτος (Πάσχα, Δεκαπενταύγουστο και Χριστούγεννα), λαμβάνοντας αποφάσεις που αφορούσαν συνολικά το Άγιον Όρος.

Το διοικητικό αυτό κέντρο του Αγ. Όρους ήταν γνωστό κατά τη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου με διάφορες ονομασίες, όπως 'Κοινόν', 'Μέση' ή 'Μεγάλη Μέση', 'Πρωτάτον', 'Πρωτεϊόν', 'Λαύρα των Καρεών'. Από αυτές, τελικά καθιερώθηκε η ονομασία 'Πρωτάτον', εκτοπίζοντας τις άλλες. Να σημειωθεί ακόμη ότι ο θεσμός του Πρώτου απαντούσε και σε άλλα βυζαντινά μοναστικά κέντρα, επιτελώντας ανάλογη με τον Αθω πολύπλευρη λειτουργία.



Ως Πρώτος εκλεγόταν από τη Σύναξη των Ηγουμένων μία διακεκριμένη μοναχική προσωπικότητα του Όρους, που, περιστοιχιζόμενος από ομάδα αξιωματούχων [‘Οικονόμος’, ‘Επιτηρητής’, ‘Δικαίος’] ασκούσε ένα σύνολο εξουσιών, με χαρακτήρα εκκλησιαστικό, διοικητικό ή και πειθαρχικό. Κυρίως, όμως, ο Πρώτος αφενός μεν αποτελούσε το σημαντικότερο όργανο επίλυσης των διαφορών που ανέκυπταν μεταξύ των Μονών στις κατά καιρούς διενέξεις τους, αφετέρου δε εκπροσωπούσε τους αγιορείτες ενώπιον των κρατικών ή εκκλησιαστικών αρχών, ως προς τις μείζονος σημασίας κοινές τους υποθέσεις.

Υπογραμμίζεται ότι την εκλογή του Πρώτου επικύρωνε επί σειρά αιώνων, όχι κάποια εκκλησιαστική αρχή, όπως θα αναμέναμε σήμερα, αλλά ο ίδιος ο αυτοκράτορας στην Κωνσταντινούπολη, παρέχοντάς του ειδική ποιμαντορική ράβδο, ως σύμβολο της εξουσίας του. Σύμφωνα με το τυπικό του Μονομάχου (1046), στο οποίο θα αναφερθούμε πιο κάτω, αυτή η ‘αρχαία συνήθεια’ απέρρεε από την αναγνώριση του αυτοκράτορα ως μόνης ανώτατης αρχής του Όρους. Να σημειώσω εδώ ότι το σύνολο των (εντός των εισαγωγικών) ‘αρχαίων συνηθειών» του Αγίου Όρους’ που ίσχυαν με την απελευθέρωση του Αγίου Όρους (1912) απολαύει σήμερα συνταγματικής κατοχυρώσεως με τον *terminus technicus* του άρθρου 105 Σ. αγιορειτικά καθεστώτα.

Μέχρι τις αρχές του 14ου αι., στην επικύρωση της εκλογής του Πρώτου δεν προβλεπόταν η οποιαδήποτε συμμετοχή του πατριάρχη. Οι επεμβάσεις άλλωστε του τελευταίου στα εσωτερικά του Όρους - αυτοπροαίρετες ή μετά από συγκεκριμένο αίτημα των αγιορειτών - ήταν ελάχιστες και σποραδικές, με τον

πρώτο λόγο να ανήκει σαφώς στον αυτοκράτορα.

Το Νοέμβριο του 1312, με σιγίλλιο του πατριάρχη Νήφωνα, που επικυρώθηκε αμέσως μετά από χρυσόβουλλο του αυτοκράτορα Ανδρονίκου Β' του Παλαιολόγου, εισάγεται για πρώτη φορά, ως σημάδι πνευματικής εξαρτήσεως, η σφράγιση της ράβδου του Πρώτου από τον πατριάρχη.

Από ουδεμία, ωστόσο, ιστορική πηγή προκύπτει ότι το γεγονός αυτό - πέραν της θρησκευτικής συμβολικής του σημασίας - συνεπέφερε οποιαδήποτε μορφή υποστολής των αυτοκρατορικών προνομίων του Αθω, προς όφελος του πατριάρχη. Αλλωστε, στο ίδιο το πατριαρχικό σιγίλλιο επισημαίνεται ότι το Αγ. Όρος τιμήθηκε από τους αυτοκράτορες με ανεξαρτησία έναντι κάθε εκκλησιαστικής αρχής:

«οι θειότατοι των βασιλέων εκείνοι, ... υπ' ελευθερίαν πάσαν ανήκαν τα κατ' αυτό και εις πρωτείον το Όρος τιμήσαντες, ιδίαν τινά την αρχήν απένειμαν, μήτε πατριάρχη, μήτ' επισκόπω, μήτ' άλλω αρχιερεί υποκειμένην».

Έτσι, τα προνόμια αυτοδιοικήσεως του Αγίου Όρους έναντι του πατριαρχείου, έμειναν άθικτα και μετά το σιγίλλιο του 1312, ενώ μόνη ανώτατη αρχή στο Όρος παρέμεινε ο αυτοκράτορας. Τούτο επιβεβαιώνεται, μεταξύ άλλων, και από το κατοπινό σιγίλλιο του πατριάρχη Θεοφίλου (1368), ο οποίος όρισε ως απαραίτητη την προηγούμενη συγκατάθεση του Πρώτου για τη χειροτονία κάποιου στα εξαρτήματα του Αγίου Όρους.

Μερικές δεκαετίες αργότερα - τον Οκτώβριο του έτους 1392 - ο Πρώτος του Αγίου Όρους Ιερεμίας, κατά τη διάρκεια της έλευσής του στην Κωνσταντινούπολη, προκειμένου να λάβει την προβλεπόμενη κατά τα ανωτέρω χειροθεσία, κατάφερε να εκδοθεί από τον πατριάρχη Αντώνιο σιγίλλιο με το οποίο απαγορευόταν στον επίσκοπο Ιερισσού η οποιαδήποτε εκκλησιαστική ανάμιξη του στις αγιορειτικές υποθέσεις.

Το πατριαρχικό σιγίλλιο όριζε: *«μηδεμίαν άδειαν έχειν αυτόν [τον επίσκοπο Ιερισσού] καν όλως εισέρχεσθαι εις το Άγιον Όρος δίχα προτροπής και ενδόσεως του Πρώτου, μηδέ ζητείν όλως αρχικόν τι διενεργείν ή αρχιερατικόν, ει μη παρ' αυτού επιτραπή».*

Με τον τρόπο αυτό, δόθηκε υπέρ των αγιορειτών ένα οριστικό τέλος στις δικαιοδοσιακές αξιώσεις που πρόβαλε από παλαιότερα ο πλησιόχωρος αυτός Επίσκοπος.

Πάντοτε, όμως, τα εκκλησιαστικά ζητήματα διαπλέκονται και με τα πολιτικά. Για

το λόγο αυτό, η βαρύνουσα εκκλησιαστική θέση του Πρώτου, με τις ευρύτατες εξουσίες που ασκούσε ο ίδιος, δεν θα μπορούσε ασφαλώς να είναι άμοιρη και πολιτικής επιρροής. Τούτο κατέστη εξόχως εμφανές κατά τη σύντομη περίοδο της κατοχής του Αθω από τους Σέρβους, όταν ο βασιλέας τους Στέφανος Δουσάν - παρά τις διαβεβαιώσεις που παρείχε στους αγιορείτες περί της διασφάλισης της αυτοδιοικήσεώς τους και μη αναμίξεώς του στην εκλογή του Πρώτου - έσπευσε εντούτοις να διορίσει ως τέτοιο τον σλαβικής καταγωγής Αντώνιο.

Ωστόσο, όπως ειπώθηκε πιο πάνω, από τα τέλη του 16ου αι. άρχισε η σταδιακή αποψίλωση των εξουσιών του Πρώτου και η είσοδος του θεσμού σε μία φάση προϊούσας παρακμής. Από το έτος 1611 παύει πλέον να μαρτυρείται στις πράξεις της Συνάξεως των Ηγουμένων η παρουσία Πρώτου, πράξεις στις οποίες δεν υπογράφει κάποιος άλλος, πλην των εκπροσώπων των αθωνικών μονών. Συνάγουμε, λοιπόν, ότι ο θεσμός του Πρώτου καταργήθηκε σιωπηρά, μετά από μία προϊούσα υποβάθμιση των αρμοδιοτήτων του, έναντι της διαρκώς αναβαθμιζόμενης Συνάξεως των Ηγουμένων.

Αυτό το το οποίο εικάζεται με αυξημένη πιθανότητα από την Παπαχρυσάνθου αλλά και άλλους ιστορικούς, είναι ότι οι αγιορειτικές μονές έπαψαν να εκλέγουν Πρώτο όταν θεώρησαν ότι η λειτουργία του δεν εξυπηρετούσε πλέον ζωτικά τα συμφέροντά τους. Τούτο είχε άλλωστε διαφανεί μετά από παλαιότερες έντονες και αλληπάλληλες προστριβές μεταξύ των δύο θεσμών (δηλ. του Πρώτου και της Συνάξεως των Ηγουμένων). Γεγονός που συνεπέφερε την περιέλευση του συνόλου των αρμοδιοτήτων του Πρώτου στη Σύναξη των Ηγουμένων, η οποία αναβαθμίστηκε στο εξής σημαντικά, καθιστάμενη έκτοτε το μόνο κεντρικό όργανο αυτοδιοικήσεως του Αθω.